

Arnhem

Negen dagen strijd

Chris Brown

BBNC uitgevers
Amersfoort, 2015

Inhoud

Dankbetuiging		7
Inleiding		9
Tijdslijn		13
Hoofdstuk 1	Plannen voor een ramp	17
Hoofdstuk 2	Structuur van de Britse 1ste Luchtlandingsdivisie	51
Hoofdstuk 3	D-Day: Zondag 17 september	103
Hoofdstuk 4	D+1: Maandag 18 september	121
Hoofdstuk 5	D+2: Dinsdag 19 september	139
Hoofdstuk 6	D+3: Woensdag 20 september	157
Hoofdstuk 7	D+4: Donderdag 21 september	167
Hoofdstuk 8	D+5: Vrijdag 22 september	179
Hoofdstuk 9	D+6: Zaterdag 23 september	187
Hoofdstuk 10	D+7: Zondag 24 september	193
Hoofdstuk 11	D+8: Maandag 25 september	199
Hoofdstuk 12	D+9: Dinsdag 26 september	207
Hoofdstuk 13	Toen het schieten was opgehouden	211
Bibliografie		241

Dankbetuiging

Zoals altijd ben ik vooral dank verschuldigd aan mijn vrouw Pat, die een grote bron van energie is geweest bij alle schrijfprojecten die nu al meer dan tien jaar deel van mijn leven uitmaken.

En ik zou veel meer moeite hebben gehad om dit boek te schrijven, als ik geen toegang had gehad tot vier websites: www.arnhem1944fellowship.org, www.defendingarnhem.com, www.paradata.org.uk en – vooral – www.pegasusarchive.org. Samen geven die sites iemand die onderzoek doet naar de slag in en rond Arnhem en Oosterbeek een overvloed aan informatie. Ik ben vooral veel dank verschuldigd aan Mark Hickman van het Pegasus Archive, omdat hij de dagboeken van de verschillende eenheden van de 1ste Britse Luchtlandingsdivisie in het publieke domein heeft geplaatst, en ook aan Niall Cherry van de Arnhem Fellowship voor de moeite die hij steekt in het organiseren van de reguliere nieuwsbrief van het genootschap, van de verschillende excursies naar het slagveld en van de lezingen die de belangstelling voor dit opmerkelijke wapenfeit in stand houden.

Ik dank hotel Dreyeroord in Oosterbeek – een belangrijke locatie tijdens de veldslag, het hotel werd toen vaak ‘het Witte Huis’ genoemd – voor de gastvrijheid, en Philip Reinders voor zijn buitengewone bereidwilligheid om mij over het slagveld te rijden en voor zijn tijd om het manuscript goed te bekijken toen het nog een kladversie was.

Fiona McDonald van de openbare bibliotheek in Lerwick op Shetland is onverdroten op zoek gegaan naar enkele boeken die heel moeilijk te vinden waren – ik kan haar en haar staf niet genoeg dankzeggen.

Inleiding

Er zijn veldslagen en er zijn legendarische veldslagen. Arnhem behoort zeker tot de laatste groep. Het is moeilijk te zeggen waarvoor een veldslag legendarisch wordt: er zijn geen universele factoren aan te wijzen. Zo'n veldslag kan een overwinning opleveren voor het kleinere leger, of het begin inluiden van de ommekeer in een lange en bijzonder harde strijd. Als we belangstelling krijgen voor een specifieke actie, kan dat uit bewondering voor – of afkeer van – een leider of leger zijn, of het gevolg zijn van onze belangstelling voor de geschiedenis van een land, regio, geloof of ideaal. Soms is het niet meer dan het feit dat we de uniformen, literatuur of romantiek van een bepaalde plaats of periode leuk vinden.

Ik zou voor mij persoonlijk een samenloop van omstandigheden kunnen opnoemen. Het eerste 'volwassen' boek dat ik hoogstwaarschijnlijk heb gelezen – toen ik negen jaar was, denk ik – was het verhaal van generaal-majoor Urquhart over zijn ervaringen in Arnhem en Oosterbeek in september 1944. Vlak daarna, en waarschijnlijk ten gevolge daarvan, was *The Cauldron* (vertaald als *De heksenketel van Arnhem 1944*) de eerste roman die ik las, volgens mij nog steeds een van de beste oorlogsromans die ooit is geschreven. Ik heb vaak gedacht dat er een geweldige televisieserie van te maken zou zijn – het enige medium dat genoeg tijd kan besteden aan de ontwikkeling van de karakters en een volledig beeld van het verhaal. Het is, zacht gezegd, ongebruikelijk wanneer een historicus zoveel belang hecht aan een roman, maar *The Cauldron* is geschreven (onder het pseudoniem 'Zeno') door iemand die in de Onafhankelijke Compagnie diende in Noord-Afrika en Arnhem. In die tijd noemde hij zich Kenneth Allerton (daarvóór Gerald Lamarque) en hij beschreef de veldslag vanuit het unieke gezichtspunt van een infanteriesoldaat. En het is nóg ongebruikelijker dat historici auteurs aanhalen die hun werk produ-

ceerden tijdens een levenslange gevangenisstraf wegens moord in de gevangenis Wormwood Scrubs – waar hij ook enkele succesvolle romans en toneelstukken schreef – maar zo is het nu eenmaal.

Die twee boeken wakkerden zonder twijfel mijn belangstelling aan; geen van de vele honderden boeken van veldslagen van de middeleeuwen tot de Golfoorlogen hebben dezelfde indruk op mij gemaakt. Soms blijven we aan een onderwerp hangen door factoren die niet helemaal te beredeneren zijn, hoewel ik geen aanhanger ben van het idee dat een onberedeneerbare voor- of afkeur minder valide is dan een beredeneerbare.

In mijn geval speelt er ook een hond mee – maar geen hond die niet blafte. Toen ik een klein jongetje was, telde ons gezin ook een tamelijk deftige zwarte labradorteef. Mijn ouders hadden daar niet voor gekozen; de baas van mijn vader had hem gevraagd om een paar dagen of misschien een week voor zijn hond te zorgen. De aard van een leven als militair – mijn vader was in die tijd een officier die was toegevoegd aan het Parachutistenregiment – is zodanig dat mensen soms vrij plotseling worden overgeplaatst, en ons gezin zag de eigenaar van de hond pas vele jaren later terug. De hond heette Judy en de eigenaar was Jimmy Morri-

De heksenketel.

son, die als aalmoezenier in het 7de Bataljon van de King's Own Scottish Borderers diende in Arnhem.

Iedereen die belangstelling heeft voor de Slag om Arnhem kan profiteren van de enorme hoeveelheid materiaal. Er zijn honderden boeken over Arnhem verschenen en er zijn heel veel persoonlijke verslagen – misschien wel meer dan van elke andere veldslag van een divisie. In een perfecte wereld zou je een geweldig boek kunnen schrijven, als je onbeperkt veel ruimte tot je beschikking had en lezers die er geen probleem mee hadden om een boek van vijfduizend bladzijden te lezen. Dat boek zou niet alleen al het beschikbare materiaal bevatten, maar op zo'n manier zijn gerangschikt dat elk woord en elke handeling konden worden vergeleken en daarna gekoppeld aan data en locaties. Omdat dat nu eenmaal niet mogelijk is – dat boek zou zo groot zijn als een piano – moet de auteur selectief zijn en onontkoombaar subjectief. De voorvallen die hier worden opgevoerd zijn niet gekozen omdat ze bijzonder beroemd of zelfs maar belangrijk zijn; dat was niet het doel van mijn inspanningen. Ze werden simpelweg gekozen omdat deze auteur denkt dat ze een bepaald gevoel of een bepaalde smaak aan de slag geven. Er is een aantal plaatsen waar de herinneringen van één individu die van anderen tegenspreken. Sommige discrepanties zijn eerder impliciet dan echt. Dagboeken van eenheden en persoonlijke verslagen lijken veel meer op te sommen dan de tweeëntwintig Duitse pantser- en gevechtsvoertuigen die in de strijd tegen de 1ste Luchtlandingsdivisie zeker verloren zijn gegaan. Dat is niet per se in tegenspraak met elkaar. Dagboeken van eenheden vermelden voertuigen die werden uitgeschakeld, maar niet noodzakelijkerwijs werden vernietigd. Omdat de Duitsers de macht over het slagveld hielden, zal het niet als een verrassing komen dat ze in staat waren om een behoorlijk deel van de halfrupsvoertuigen, pantserwagens, gemechaniseerd geschut en tanks die tijdens de gevechten waren uitgeschakeld of niet meteen gerepareerd konden worden, terug te vinden en alsnog te repareren.

Het is mijn uitgangspunt dat ik geen mening heb over inconsistenties op het gebied van tijdstippen of data die voortkomen uit materiaal van ooggetuigen of uit dagboeken van eenheden. De betreffende mannen schreven over wat ze hadden gezien en hoe ze dat hadden gezien. Enkele persoonlijke herinneringen spreken ook de dagboeken van eenheden tegen, en sommige van die dagboeken spreken andere tegen – en één

dagboek spreekt zichzelf tegen. Ook daar heb ik me over het algemeen niet druk over gemaakt. Verschillende dagboeken van eenheden moesten na het einde van de slag op basis van herinneringen worden samengesteld, en andere werden bijgehouden door uitgeputte en hongerlijdende mannen, mannen die bezig waren met een fel gevecht om te overleven en die daardoor belangrijker dingen aan hun hoofd hadden dan de uitvoering van een betrekkelijk onbelangrijke administratieve handeling.

Er zijn enkele uitstekend gedetailleerde chronologische verslagen van de slag en ik heb niet de indruk dat er behoefte is aan nog zo'n boek. Dit boek beschrijft de slag zoals ik die heb leren kennen, en niets meer. Volgende maand of volgend jaar komt er misschien wel nieuw materiaal tevoorschijn dat mijn waardering voor de redenen achter de besluiten van de plannenmakers of de factoren die tot de nederlaag leidden, radicaal veranderen. Het is overigens hoogst onwaarschijnlijk dat ook maar iets mijn bewondering kan verminderen voor de mannen die bij Arnhem vochten en die, in de woorden van SS-generaal Wilhelm Bittrich, 'zich ongelooflijk goed verdedigden'.

Tijdslijn

1940

10-11 mei: Duitse parachutisten nemen het Belgische fort Eben-Emael in tijdens de eerste luchtlandingsoperatie in West-Europa. Hun succes zet Churchill ertoe aan om een luchtlandingsmacht van in totaal vijfduizend man op te zetten.

22 juni: Commando Nummer 2 krijgt parachutisten- en zweefvliegtaken.

22 november: Commando Nummer 2 wordt omgedoopt tot 11de Special Air Service Bataljon en wordt het fundament van de Britse luchtlandingsstroepen.

1941

10 februari: De eerste Britse luchtlandingsonderneming, 'Operatie Colossus', wordt uitgevoerd om een aquaduct in Calabrië in het zuiden van Italië te veroveren en te verwoesten. De operatie is niet succesvol.

27-28 februari: 'Operatie Biting' wordt uitgevoerd om Duitse radarapparatuur in Saint-Jouin-Bruneval te veroveren en is een succes.

September: Vorming van de 1ste Poolse Parachutistenbrigade in Leven in Schotland onder leiding van generaal-majoor Sosabowski. De Polen ontdekten en ontwikkelden veel technieken en tactieken die grote invloed hadden op de ontwikkeling van de geallieerde luchtlandingsstroepen. De brigade werd in eerste instantie opgezet voor operaties in Polen, ter ondersteuning van de Poolse regering in ballingschap.

10 oktober: 1ste Luchtlandingsdivisie geformeerd onder leiding van brigadegeneraal Hopkinson.

November: Brigadegeneraal Frederick 'Boy' Browning wordt gepromoveerd tot generaal-majoor en krijgt de leiding over de 1ste Luchtlandingsdivisie.

1942

November: De 1ste Parachutistenbrigade en andere eenheden van de 1ste Luchtlandingsdivisie worden ingezet in Noord-Afrika. Eenheden komen tussen 12 en 29 november in actie bij Bône (het huidige Annaba), Béja, Soukel Abra en Pont du Fahs (het huidige El Fahs).

1943

Juli: Eenheden van de luchtlandingstroepen worden ingezet tijdens 'Operatie Husky', de invasie van Sicilië. Tegen het einde van dat jaar worden eenheden van de 1ste Luchtlandingsdivisie teruggetrokken uit Groot-Brittannië om te gaan trainen voor de invasie van Noord-Europa.

1944

Januari: Generaal-majoor Urquhart neemt de leiding over de 1ste Luchtlandingsdivisie over.

4 april: Montgomery krijgt zeggenschap over het 1ste Geallieerde Luchtlandingsleger en begint een plan op te stellen om de aanval in Noord-Europa te hervatten.

Juni: Het plan om de 1ste Luchtlandingsdivisie in de buurt van Caen te laten landen, als onderdeel van de veldtocht in Normandië, wordt afgeblazen vanwege het risico van zware verliezen. In de twee maanden daarna worden minstens twaalf voorgestelde operaties afgeblazen, hetzij omdat ze niet haalbaar waren hetzij omdat de opmars in de richting van de Seine zo snel verliep dat de geplande doelen al ingenomen waren voordat de operatie van start kon gaan.

19-25 augustus: De slag om en de bevrijding van Parijs.

1 september: Eisenhower krijgt de leiding over alle geallieerde troepen in Europa en wordt de meerdere van Montgomery.

2 september: Geallieerde soldaten trekken België binnen.

3 september: Het 2de Leger bevrijdt Brussel.

7 september: De 11de Pantserdivisie steekt het Albertkanaal over.

10 september: Eisenhower gaat akkoord met het ambitieuze plan van Montgomery om door middel van een grootschalige luchtlandingsoperatie de route van Neerpelt naar Arnhem in te nemen – ‘Operatie Market Garden’.

11 september: De 15de Schotse Divisie trekt Nederland binnen.

16 september: Luchtaanvallen ter ondersteuning van Operatie Market Garden in de regio's rond Arnhem, Nijmegen, Eindhoven en Grave.

17 september: De eerste golf van de Britse Luchtlandingsdivisie landt bij Arnhem, terwijl de Amerikaanse 101ste en 82ste Luchtlandingsdivisie bij Nijmegen en Eindhoven landen.

18 september: De tweede golf van de drie luchtlandingsdivisies arriveert.

19 september: Slechte weersomstandigheden in Groot-Brittannië verhinderen dat de infanteriebataljons van de 1ste Poolse Parachutistenbrigade worden ingezet.

20 september: De brug bij Nijmegen wordt ingenomen door het Amerikaanse 504de Parachutisten-Infanterieregiment.

21 september: De infanteriebataljons van de 1ste Poolse Parachutistenbrigade worden in de buurt van Driel, aan de zuidzijde van de Nederrijn, gedropt.

24 september: Het 30ste Legerkorps van luitenant-generaal Horrocks bereikt de Nederrijn.

25 september: Horrocks en Browning zijn het erover eens dat Operatie Market Garden een verloren zaak is en het 1ste Luchtlandingsleger wordt 's nachts teruggetrokken uit Oosterbeek.